

Mihalj Szentmártoni

RELIGIOZNI SIMBOLI U PSIHOLOGIJI C. G. JUNGA

Ove godine navršilo se dvadeset godina otkako je umro Carl Gustav Jung (6. lipnja 1961). Međutim, njegove misli i njegova psihološka otkrića i dalje žive kao organski dio suvremene misaone baštine. Stoga bi bio ozbiljan propust ne sjetiti se bar s nekoliko redaka tog originalnog i smionog mislioca. Nije mi svrha prikazati ovdje njegovu psihologiju, niti dati kritičku ocjenu njegova znanstvena opusa, već bih se s nekoliko rečenica htio osvrnuti na njegov doprinos psihologiji religije, s osobitim naglaskom na njegovom shvaćanju uloge religioznih simbola ne samo u genezi religioznosti, nego u općem psihičkom razvoju osobe.

Život

Carl Gustav Jung rodio se 26. srpnja 1875. u Kesswilu u Švicarskoj. Otac mu je bio protestantski pastor. Jung studira medicinu i već s 25 godina postaje asistent glasovitog psihijatra Eugena Bleuera u Zürichu. No 1913. napušta sveučilišnu karijeru da bi otvorio privatnu praksu i da bi se posvetio istraživačkom radu. U međuvremenu vrlo često dopisuje se sa Sigmundom Freudom. Iz tog dopisivanja rađa se intenzivno, premda kratkotrajno prijateljstvo. Freud u mladom sposobnom Jungu vidi svoga nasljednika. Zajedno putuju u Ameriku; Jung osniva prvo freudovsko društvo u Zürichu; godine 1908. organizira prvi Međunarodni psihoanalitički kongres u Salzburgu; 1911. postaje prvi predsjednik Međunarodnog psihoanalitičkog društva.

Njihovo je prijateljstvo, međutim, kratkoga vijeka. Jung kritizira neke osnovne Freudove postavke, osobito teoriju o libidu. Godine 1914. odriče se svoje službe predsjednika Društva, a nedugo nakon toga i istupa iz Društva. Istraživačka strast vodi ga u daleke zemlje: putuje u Arizonu, u Meksiko, u sjevernu Afriku i u Keniju da bi tamo na licu mjesta proučavao mitologiju, religiju i okultizam različitih primitiv-

nih kultura. Od 1933. do 1942. profesor je züriškog Politehnikuma, a od 1944. radi u Bazelu kao profesor medicinske psihologije.

Psihologija ličnosti

Jung studiranje ličnosti zahvaća s mnogo šire perspektive no što je to činio Freud. Za razumijevanje čovjeka on smatra važnim i filozofske i religiozno-mitske aspekte. Isto tako veliku važnost pridaje teleologiji upozorivši na snažnu motivacijsku funkciju svrhovitosti u ljudskom ponašanju. Čovjek nije samo funkcija svoje prošlosti, već u njegovo određenje i razumijevanje spadaju i njegovi projekti. Za razliku od Freuda, seksualnim nagonima pridaje mnogo manju važnost.

Analizirajući ličnost, Jung nalazi da se mogu i moraju razlikovati dvije regije: svjesno i nesvjesno. Kao neku jezgru svjesnoga tvori naš ego, koje uključuje u sebi percepcije, memoriju, misli i osjećaje. Kao takav, ego osposobljava čovjeka da se prilagodi svojoj okolini. Nesvjesno se pak dijeli na dva dijela: osobno nesvjesno i kolektivno nesvjesno. Osobno nesvjesno sadrži potisnute sadržaje individualne povijesti. Mnogo je originalnije Jungovo shvaćanje kolektivno nesvjesnog što ga on sam smatra najvažnijim i najaktivnijim dinamičkim faktorom našeg psihizma. Kolektivno nesvjesno sastoji se od materijala što se nakupio u memoriji čovječanstva tijekom povijesti vrste.

Do otkrića kolektivno nesvjesnog Jung je došao analizom snova. Opazio je da se u snovima često javljaju elementi koji nisu individualni i ne mogu se izvesti iz sanjačeva osobnog iskustva. Jedino suvislo tumačenje ostaje da su to iskonska, urođena i naslijeđena obličja ljudskog duha (C. G. JUNG, *Čovjek i njegovi simboli*, Mladost, Zagreb 1973., str. 67.) Jung ih je nazvao »arhetipovima« ili »iskonskim slikama«. Arhetipovi su zapravo nagoni »trendovi« koji osobu navode na to da se u određenim situacijama ponaša uvijek na isti način, i bez prethodnog iskustva (rođenje, smrt, opasnost, očinstvo). Neki od arhetipova tako su se razvili da predstavljaju autonomni sistem ličnosti. To su persona, sjena, anima, animus. Persona bi bila svjesna slika o vlastitoj socijalnoj ličnosti; sjena predstavlja malo poznata svojstva i osobine našeg ja, a u snu se i u mitovima javlja kao osoba istog spola koga je i sanjač; anima je oličenje svih ženskih psihičkih težnji u muškoj psihi kao što su neodređeni osjećaji i raspoloženja, sklonost prema iracionalnom itd.; animus je pak muško oličenje u ženi: grubost, težnja za dominacijom i sl.

Ove tek spomenute ideje o Jungovoj psihologiji ličnosti služe nam zapravo zato da bismo bar donekle mogli razumjeti njegove pojmove iz psihologije religije.

Jungova psihologija religije

Među arhetipovima posebno mjesto zauzimaju *religiozni arhetipovi*, osobito pojam Boga. Arhetipsku sliku Boga lako je otkriti u

svim, pa i najprimitivnijim kulturama, odnosno u mitovima i obredima tih kultura. Radi se, dakle, o općeljudskoj pojavi. Pojam Boga, prema tome, nije plod osobnog iskustva pojedinca, kako je to zamislio Freud kad je u pojmu Boga vidio projekciju sliku zemaljskog oca, već čovjek pojam Boga nosi nekako utisnut u svom psihizmu. Da ne bi bilo zablude: Jung time ne želi dokazivati Božju opstojnost, nego jednostavno, analizirajući ljudsku psihi, zaključuje da se između onoga što religiozni ljudi nazivaju Bogom i onoga što postoji u kolektivnom nesvjesnom čovječanstva nalazi identičnost. Najviše što bismo mogli ustvrditi jest to da u čovjekovoj psihičkoj strukturi nalazimo neku osnovnu usmjerenost, orijentiranost prema traženju Boga.

Da bismo dalje mogli pratiti Jungovu psihologiju religije, potrebno je da se ponovno vratimo njegovoj psihologiji ličnosti. U središtu ličnosti stoji ono što Jung naziva »Selbst«; mi bismo ga mogli prevesti s »Jastvo«: ono neizrecivo, što jamči i osigurava jedinstvo, ravnotežu, kontinuitet i harmoniju ličnosti. Važno je međutim ovdje to da je i Selbst arhetip, tj. da i sebe i svoju nutarnju koherentnost možemo doživjeti samo u simboličkoj formi. Domislamo li ovu tvrdnju u kontekstu cjeline Jungova shvaćanja čovjeka, dolazimo do zanimljivih zaključaka. Zapravo, sam je Jung povukao prvi i najvažniji zaključak: da između osobne zrelosti i religioznih simbola postoji nutarnja, organska povezanost. A iz toga slijedi da je svaka (autentična) religioznost ujedno i nosilac osobne zrelosti. I obratno: svaka dezintegracija religioznosti utječe i na psihičku ravnotežu osobe. Jung je na taj način radikalno prevrednovao ulogu religioznosti u razvoju ličnosti. Jer dok je za Freuda religioznost značila jedva što više od neuroze, za Junga je ona ne samo pozitivan faktor u razvoju ličnosti, već upravo nosilac tog razvoja.

Osim ove revalutacije religioznosti, Jungova je druga velika zasluga u psihologiji religije što je upozorio na važnost religioznih simbola. Premda otkriće postojanja religioznih simbola nije Jungova zasluga, njemu treba zahvaliti na tome što je upozorio na njihovu pravu ulogu u religioznosti. A to je osobito vrijedno danas kad smo svjedoci odumiranja smisla za religiozne simbole. Simbol nije rubna pojava u religioznosti, ističe Jung, budući da se religija odnosi na stvarnost o kojoj ne možemo imati izravnog osjetnog iskustva. Simboli su jedini način da o toj stvarnosti govorimo. No treba istaknuti da je Jung studirao samo psihološko značenje religioznih simbola, a nije se bavio njihovim filozofskim, povijesnim i antropološkim oblicima.

Jasno, Jungova originalnost ne pokazuje se samo na području studiranja religije. Čitav njegov opus bogat je izvor inspiracije, tako da još i danas dijeli duhove: jedni se strastveno oduševljavaju za njega, drugi ga odbacuju kao znanstvenu maštariju. Istina će biti vjerojatno negdje u sredini: Jung je stvorio veliko djelo, premda to djelo ima mnogo nedostataka. Osobito mu se prigovara da je upotrebljavao nejasne i neobične pojmove. Kako god bilo, jedno je sigurno: Jung je bio originalan i smion mislilac. Kao takav, bez sumnje je obogatio naše poznavanje ljudske psihe.